

KİTABI DEDE GORGUD'UN POETİK SİSTEMİNDE GUŞLAR

Behlul ABDULLA

Azerbaycan tebiyeti öz faunası ve florası ile همیشه zengin öлке olarak tanınmıştır. Az gala ele bir heyvan, guş, bitki növü yohdur ki, bu toprağın meşelerinde, dağlarında, çöl ve düzlerinde onlara tuş gelmek mümkün olmasın. Doğrudur, bu sözü gedenlerin be'zileri sıra-sıra sebebler üzünden zaman-zaman ortadan getmiştir. Bununla bele, onların adları, resmleri tarihi abidelerde, daş kitabelerde, yazılı gay-naglarda hemçinin daha çoğ folklor örneklerinde görünub galmıştır. Bu bahımdan "Kitabi Dede Gorgud"da hüsusi deyer daşımagdadır. İndilikde biz buradaki yalnız uçarlardan söz açacag, hem de guşların tekce zooloji subyekt olmasından yoh, onların eposun poetik strukturunda oynadıkları roldan, mifoloji gatlarla bağıllığından da danışmağa cehd edeceyik.

"Kitabi Dede Gorgud"da guşlardan torağay, guzğun, garğa, şahin, gaz, çal garaguş, göyerçin, toyug, sungur guşu, ala ördek, gara gaz, sağsağan, gugu guşu, durna, turac, toğan guş, tulu guş, keklik, ördek ve s. adı sıh-sıh keçir. Amma be'zen ele olur ki, abidede müeyyen bir guşun heç adı da çekilmir. Amma simvol, mecaz yolu ile onun varlığı nezere çatdırılır. Misal üçün, boylarda iki kere sübhün açılması *saggalı uzun tat eri banladığda*¹ deyimi ile bildirilir. Buradaki "banla"mağın horuza aidliyi, sözsüz hamıya bellidir. Hem de unutmayağ ki, horuzun özü de sübhün açılmasını banıyla heber verendir. Demeli, horuzun adı çekilmeden ona mehsus elamet mecaz yolu ile "tat er"e şamil edilmiştir.

Siyahısını verdiğimiz guşlar sırasındaki çal garakuşun adı "Kitabi Dede Gorgud"da üç kere çekilir. İki kere benzetme megamında, bir kere ise bütün seciyevi cizgilerinin tesviri ile ele "garaguş" anlamında. Evvelce öteri de olsa "çal garaguş" ad birleşmesindeki komponentleri gözden geçirek. "Guş"un hansı anlamda olması sözsüz, ele bir izah istemir. Amma "çal" ve "gara"nın yanından ele bele baha-baha sovuşmag mümkün deyil. İster "çal", isterse de "gara" bir me'nalı deyil. "Çal" dilimizde hem reng, ye'ni ağımtıl, bozumtul; çal baş adam, çal saggal kişi ve s. hem de fe'lin emr formasında "vurmağ, kesmek" sözlerinin sinonimi olarak işledilir. *Çal gıluncın, ağam Gazan!* cümlesindeki "çal" kimi. "Gara" da çoh me'nalıdır. Burada bizi daha çoh onun reng ve büyüklük, irilik bildirmesi düşündürür. "Garaguş"daki "gara" hem gara rengli guş, hem de rengle yanaşı, "gara" ye'ni "iri", "büyük" guş demekdir.

¹ *Kitabi Dede Gorgud*, Bakı, 1987, s. 28, 33.

“Kitabi Dede Gorgud”daki “Çal garaguş”, deyesen, eslinde bizim bugün “Gartal” dediğimiz guşdur. Elbette, buradan ele başa düşülmesin ki, “garaguş” bize tanış deyil. Mesele burasındadır ki, abidede tegdim olunan “garaguş”, demek olar ki, “gartal”ın eynidir. Belli olduğu üzre, guşların şahı sayılan gartal, el çatmaz-ün yetmez gayalarda mesken salır, engin fezalarda süzür. Gartal aramsız olarak ov ahtaran guşlardan deyil. O, yalnız açlığını hissetdikde ov meyline düşür. Gefilden ova şığımagla caynag çalib aparması bir göz gırpımında olur. Mehz gartala mehsus bu çizgi-leri çal garaguşda da görürük. O da ele bütün guşların böyüyü-sultanı sayılır. Şiş gayalarda yaşayır, ac olanda ov eşgine düşür, yüksekliklerde süzmeyi hoşlayır. Dürüstlük için abidedeki örneyi gözden keçirek:

*Gab gayalar başında yuva tutan,
Gadir ulu tanrıya yahın uçan,
Mancılağı ağır daşdan gızıldayıb gati enen,
Arı gölün ördeyin şağıyib alan,
Gaya öyke dib yürürken tutub üzen,
Garıncığı ac olsa galhib uçan,
Cümle guşlar sultanı, çal garaguş ...²*

Biz abidede “çal garaguş”un benzetme megamında çihuş etmesini de hatırlatmışdıg. Galın oğuz beylerini bir-bir atdan yıhan, gulağı altun küpeli, Gazılıg Goca oğlu Yeynek hem de “çal garaguş erdemli” olarak tanıldılır. Ele Bamsı Beyrek haggında da dastançı bele deyir: *Bayburanın oğlu beş yaşına girdi, on yaşından on beş yaşına girdi, çaya bahsan çalımlı, çal garakuş erdemli bir gözel yahşı yigit oldu³*

Özlerinde ve adlarında zooloji elamet daşıyan kimseler abidede ele bu sözü gedenlerle gurtarmır. Misal için At ağızlı Aruz, Buğaç, Basat adlarında da “at”, “buğa” atributları vardır. Doğrudur, “Buğaç”, “Basat” konkret mesele ile bağıdır. Ye’ni onlar, uygun olarak, buğaya, ata üstün geldikleri için bele adlar almışlar. Aruzun ise at ağızlı olması araşdırıcıları çoh düşündürmüştür. Biz bu fikirdeyik ki, “at ağızlı” “hansı Aruz” sualini isteyen te’yin elameti deyil. Çünkü eposun boylarında ikinci bir Aruz adlı kimse yohdur ki, birini o birinden seçmek için “at ağızlı” ferglendirme elameti işledilsin. Bu bilavasite mifoloji anlamlı bağı meseledir.

Abidede bir “Tulu guş” adı da çekilir. Bele ki *Ümmet soyunun aslanı, Garacuğun gaplanı* Gazan han hem de *Tulu guşun yavrusu* sayılır. Bes bu Tulu guşu hansı guşdur? Zennimizce burada meselenin açarı “tulu”dadır. Gaynaglardan bellidik ki, çoh-çoh türk halglarında dağa “to”, “tu” da deyilir.⁴ Hetta “tulu”daki “lu”nun da “böyük”, “uca” anlamında olması haggında fikirler az deyil. Ve buradan çihuş ederek hemin guş “uca, büyük dağda yaşayan zoomorf guş” da adlandırılıb.⁵ Eğer bu

² KDG, s. 111-112.

³ KDG, s. 55.

⁴ V. V. Radlov, *Opıt slovarya tyurkskiñ nareçiy*, s 1421.

⁵ M. Seyidov, *Azerbaycan halgının soy kökünü düşünürken*, s.111-114.

deyilenler doğrudursa, onda biz bu genaatte özümüzü hağlı sayırız ki, Tulu guşu çoh olsun ki, Simurg guşudur. Bu istigametde be'zi tutuşdurmalar aparmağı yararlı bilirik. Evvela, bize indice belli oldu ki, Tulu guşu dünyanın en büyük, yüksek dağında yaşayan guşudur. Ele Simurg guşunun da mesken saldığı mifoloji mekan Gaf dağı da bele bir dağdır. "Esatire göre, yer üzündeki bütün dağların anası hesab olunan bu dağ yükselip göylerle birleşmekdedir".⁶ İkincisi, Tulu guş zoomorf obraz olarak tanılabilir. Ele Simurg da bele, ye'ni zoomorf guşdur. Prof. M. H. Tehmasib yazıb ki, Simurg guşu ereblerdeki "roh", yunan ve romalılardaki "kumant", misir-lilerdeki "mospero", babillerdeki "sagge", ruslardaki "jar ptitsa" kimi Güneşin-Ayın timsalidir".⁷ Başğa sözle zoomorfdur.

Biz "Melik Memmed" nağılından bilirik ki, Simurg guşu her il bala çıkarır ve yine ele zoomorf varlığı sayılan ejdaha gelib onun bu balalarını yeyir. Bir kere ise Melik Memmed gelib bu işin üstüne çıkar ve ejdahanı öldürür. Buna göre de Simurg guşu Melik Memmed'i sevib ezizleyir, onun gayğısına galır, garantis dünyadan ışığığa getirib çıkarır.

Burada bele bir sual da doğa biler ki, meger ejdaha için yemeyin geheti çıhbır. O, her il gelib bu Simurgun dadsız-duzsuz etce balalarını yeyir? Elbette, burada mesele ayrı cürdür. Simurg guşunun zoomorf olarak Güneşle Ayla, ye'ni ışıkla bağılığı bize belli olmuşdu. Deyek ki, ejdaha bir zoomorf obraz kimi tam bunun eksidir. O, tek bizim yoh, çoh-çoh halgların folklorunda gara buludun, gurağ-lığın, gışın, ölümün, garantisin simvolu kimi tesvir olunur.⁸ Uzağa getmeyek. Ejdahanın bele seciyyeli olması ile biz yine de ele "Melik Memmed" nağılında tanış oluruz. Nağılıdan belli olur ki, Melik Memmed ışıklı dünyaya gayıtmaq için yolda Simurga vermeye et ve su tedarük etmelidir. O, gelib bir şehere çıkar. Belli olur ki, burada suyun garşısını kesib guraglık yaradan, adamları susuz sahlayan bir ejdaha vardır. Adamlar kızları ona gurban vermekle bir içim su alabilirler. Deyek ki, ejdahanın gurban olarak gız istemesi de sebebsiz deyil. Ahı biz bilirik ki, gız, gadın bilavasite Güneşin yerdeki antropomorfizmidir. Demeli, kızları telef etmekle garantis, zulmet simvolu ejdaha dolayısıyla ışığı mehv etmek isteyir. Melik Memmed burada da ejdahanı öldürür, insanların sevimlisine çevrilir.

Yene de soruşula biler ki, yahşı, ahı bu sözlerin Tulu guşa ne dehli var? Gelin telesmeyek ve evvelce özümüzü bele bir sual garşısında sahlayag ki, Gazan Han ne için Tulu guşun "yavrusu" adlanır? Bellidir ki, "yavru" çok anlamlıdır. Ve muraciet megamlarında hem de "sevimlim", "isteklim", "ezizim" demektir. Ele Melik Memmed de ejdaha öldürdüğü için sevilir, ezizlenir. Simurgun reğbetini gazanır. Olmaya Gazan Han da Tulu guşun balalarını yeyen ejdahanı öldürdüğü için bu guşun yavrusu olmuşdur? Beli, bayagdan beri dediklerimiz canı ele bu sualın cava-

⁶ M. H. Tehmasib, "Efsanevi guşlar", *Veten uğrunda*, 1945, No 5, s. 7.

⁷ yine orada.

⁸ M. Hatemi, "Türk halglarının folklorunda ejdaha suretinin remzleri", *BDU'nun Elmi eserleri*, 1968/6, s. 32-42.

bındadır. Bu başdan deyek ki “Kitabi Dede Gorgud”un fauna aleminde sürünenler fesilesine dahil olan ilan ve ejdahadan da söz gedir. Burada iki kere “sarı ilan”, iki kere “ala ilan” adları çekilir. Ganturalının vuruşduğı üç cenaver “goğan aslan, gara buğra, gara buğa” ejdahaya ohşadılır. Ele Tepegözün de “gara evren”, yeni ejdaha olduğı eposda bildirilir. Abidenin yeddinci boyunda *ejdahalar ağzından adam alan* deyimi Deli Evrenin, bir növ, ayaması, hünerini gösteren te’yin elameti olarak verilir. Amma Deli Evrenin hansı şeraitde, nece ve ne megsedle ejdahalar ağzından adam alması haggında abidede bir kelime de danışılmır. Nehayet, eposda Salur Gazan’ın yeddi başlı ejdaha öldürmesi heber verilir. Kafirler Gazan hanı yatmış olarak tuturlar. Çoh çek-çevürden sonra şert goyurlar ki, Gazan han onları öyerse, yurduna burahlıacag. Yadı öymeyi ise Gazan han heç heyalına bele getirmir. Bu megamda onun kafirlere dedikleri sırasında mehz ejdaha ile bağı bele bir hett keçir:

... *Yeddi başlı ejdahaya yetib vardım,
Heybetinden sol gözüm yaşardı.
Hey gözüm, namerd gözüm, mühennet gözüm,
Bir yilandan ne var ki, gorhdun! - dedim,
Ondan dehi erem, beyem, deyü öyünmedim,
Öyünen erenleri hoş görmedim.*⁹

Hiveli Ebulgazinin “Şecereyi-terakime”sinde “Seyyah” tehellüsü ile Dede Gorgudun da Salur Gazanın şenine söyleydi bir öyme vardır. Oldugca deyerlidir ki, bu öymede de Gazan hanın ejdaha öldürmesinden söz gedir.¹⁰ İş burasındadır ki, Gazan hanın da yeddi başlı ejdahayı nece ve ne sebebe öldürmesi ile bağı “Kitabi Dede Gorgud”da bir söz yohdur. Ve olabilsin ki, Gazan hanın bu hünerini eks etdiren yazıya alınmamış bir boy, bir epizod olmuşdur. Melik Memmed ejdahayı öldürüb Simurgun balalarını hilas eden kimi, Gazan han da boyda, bu epizodda Tulu guşun-Simurgun balalarını ejdaha felaketinden gurtarmış ve bu guşun “yavrusu” olmuşdur.

Kitabi Dede Gorgud’daki guşlardan-uçarlardan biri de “Toğan guş”dur. Beşinci boyda Ezrayil göyerçin donuna girib uçduğda Deli Domrul öz ov guşu Toğanıyla onu ovlamağa yollanır. Altıncı boyda Ganturalı özünü Toğan guşa benzerdir. Boydan belli olur ki, Selcan hatun izinsiz olarak Ganturalıyla döyüşe gelmiş yağıyla vuruşur. Bu ise Oğuzlarda yasagdır, adeti pozmag demekdir. Odur ki, Ganturalı Selcana deyir:

*Destursuzca yağıya girmek, Bizim elde eyib olur.
Mere yürü, toğan guş oluban uçayın mı?
Saggalınla boğazından tutayın mı?
Gafillice senin başın men keseyin mi?*¹¹

⁹ KDG, s. 155.

¹⁰ A. N. Kononov, *Rodoslovnaya Türkmen. Soçineniye Abul Gazi hana Hivinskogo*, M-L.: 1958. s. 65-66; F. Sümer, *Oğuzlar*, Bakı, 1992, s. 354-355.

¹¹ KDG, s. 115.

Göründüyü tek, her iki halda Toğan ov guşu olarak tanındılar. Onda da bele bir sual doğur ki, abidede döne-döne ov guşu şahinden söz açıldığı halda, *talıbnan şahin benim guşumu alar gördüm, gaza şahin girmiş kimi, kafire at saldı, sıçrayıb şahin kimi kafirin boğazın ele aldı, kördüler bir sürü gaz oturur, Gazan şahini saldı* ve s. bes niye hem de Toğan guş aynı fonksiyonu yerine yetiren tek tegdim edilir?

Yadımıza salag ki, övcilleştirilmiş ov guşları sırasında şahinle yanaşı, laçın, gızılguş, terlan da vardır. Ve bu, ov guşlarının tamamlanmış siyahısı deyildir. Misal üçün, ele Oğuzların özlerinde sungur, gartal cinsinden olan göyenek, gırğı, ala toğan ve s. ov guşlarından da gaynaglarda gereyince danışılmışdır. Ve hem de bu guşlar ayrı-ayrı Oğuz boylarının onğonlarından sayılıb. Belli olduğu üzre, Oğuz boylarından biri Gün hanın büyük oğlunun adıyla Gayı adlanır. “Kitabi Dede Gorgud”da da deyilir ki, son olarak hakimiyet hemişelik bu Gayı boyunun elinde galacag.¹² Gayı boyunun onğonu ise burada adlarını çekdiyimiz ov guşlarından sungurdur. Ulduz hanın büyük oğlu Avşarın adıyla tanınan boyun onğonu laçındır. Göy hanın ikinci oğlu Beçeneye mensub boy ala toğanı özüne onğon seçmişdir. Gırğı, Ay hanın ikinci oğlunun adıyla deyilen Yapar boyunun, göyenek ise yine de Gün hanın üçüncü oğlunun adıyla ünvanlanan Alka evli boyunun onğon guşlarıdır.

Biz sungur guşun Gayı boyuna mehsusluğunu bildik. Mesele beledir ki, gaynaglarda “sungur”un ele “toğan” olması söylenilir. Ağ sungur Ağ toğana, Boz sungur Boz toğana sayılır.¹³ Deyerlidir ki, “Kitabi Dede Gorgud”da da Ağ sungurun adı bir kere çekilir. Burada Gazan han öz kökünün hemin guşla da bağlılığını bele bildirir:

*Ağ sungur guşu erkeyinde bir köküm var,
Ala ördek, gara gazın uçurmağa¹⁴*

Yene de ele gaynaglardan öyrenirik ki, “toğan” bütün ov guşlarına verilen ümumi addır.¹⁵ Demeli, “Kitabi Dede Gorgud”daki “Toğan guş” da ümumi ad olarak sözü geden ov guşlarına, olsun ki, daha çoh şahine aiddir.

Abidede garğa ve guzğundan da söz açılır ve çoh vaht adları goşa çekilir. Hem de bedniyabet guşlar kimi. Bu da tebiidir. Çünkü garğa da, guzğun da gana heris, leşe gonan guşlardır. İnam ve etigada, hetta gaynagların verdiyi hebere göre, bu guşlar ne vaht, harada döyüş başlayacağını, gan tökülüb ölüm-itim olacağını önceden bilir ve uçub buraya gelirler.¹⁶ Bu mesele “Kitabi Dede Gorgud”da da eynen beledir. Birinci boyda atanın-Dirse hanın eli ile oğul-Bugac *Gışda-yazda, garı-buzu erimeyen Gazlıg dağında* yaralanır. Anası bir deste hanımla oğlunu ahtarmağa gelir. Onlar bir dereye garğa-guzğunun enib-galhdığını görürler, atlarını buraya çapırlar. Demeli, garğa-guzğunun bir yere toplaşmasının heta işle bağlılığını bu hanımlar bilirler. Doğrudan

¹² KDG, s. 23.

¹³ B. Ögel, *Türk Mitolojisi*, 1989, s. 356.

¹⁴ KDG, s. 156.

¹⁵ B. Ögel, s. 356.

¹⁶ G. B. Sumarukov, *Kto est' kto v "Slove o polku Igoreva"*, M. 1983, s. 12-13.

da onlar gelib Buğacı burada “al gana bulaşmış” halda tapırlar. Buna göre de “garğa-guzğun gan görüb oğlanın üstüne gonmag isterdi”¹⁷ sözleri ile dastançı fikrini tamamlayır. Altıncı boya müraciet edek. Gızını Ganturalı’ya vermeye mecbur olan Trabzon tekuru sonradan peşiman olur. Gızı geri gaytarmag için onların arhasınca altı yüz döyüşçü gönderir. Ganturalı da, Selcan da bu gelenlerle vuruşurlar. Ganturalı döyüşe-döyüşe bir dereye enib görünmez olur. Bu vaht Ganturalı’nın atası gelib buraya yetişirler. Gızdan oğlanlarını soruşurlar. Selcan deyir: *Ne yerde yener, garişar toz varsa, ne yerde garğa-guzğun oynarsa* Ganturalı oradadır. Göründüyü tek, burada hele döyüş-vuruşdan söz gedir. Amma bir halda ki, döyüş-vuruş var, demeli, ölüm-itim de olacag, gan da ahıdılacag. Odur ki, bunu gabagcadan hiss eden garğa-guzğun tökülüşüb buraya gelmişdir.¹⁸ Gazan hanın ev-eşiyi talananda da, Beyrek otuz dogguz igidi ile esir gedende de ölüm-itim olur. Bu da ilk önce yurdlar, yerler üste garğa-guzğunun uçmasından belli olur.¹⁹ Oğuz ellerinde alplar, gız-gelinler daha çoh şahine gaza benzedildiği halda, yağıdan söz gedende, bir gayda olarag, guzğun yada düşür. Onlar ip üzengili, keçe börklü, azgın dinli, nehayet “guzğun dilli” kafir adlandırılır. Belelikle, biz bu fikirdeyikki, boylardaki garğa-guzğun müharibe, ölüm-itim simvoludur.

“Kitabi Dede Gorgud”da bahışı çeken guşlardan biri de göyerçindir. Beşinci boyda bele bir epizod vardır. Bir igidin ölümüne sebeb Ezrayılın olduğunu öyrenen Deli Domrul onu ahtarmağa başlayır. Onlar garşılaşanda Deli Domrul gılincını sıyrıp Ezrayıla hücum eyleyir. Ezrayıl elbeel göyerçin olub aradan çıhır.²⁰ Sözsüz ki, bizi burada düşündüren dini-mifoloji obraz olan Ezrayılın göyerçin donuna düşebilmesidir. Bu meselenin hansı görüşlerle bağlılığını bilmek için göyerçin haggında deyilmişlere tanışlığa az-çoh ehtiyaç vardır. Ta eski çağlardan başlayarag göyerçini neinki ovlamag, hetta ona daş atmag, yuvasını dağıtmag da yasag olub. Eks halda, göyerçinin garğışından felaket baş vere biler. Bu yön öz bedii-poetik biçimini bir el şe’ri örneğinde de goruyub:

*Göyerçin, alabahta,
Yuvası gelbbytahta,
Meni vuran bey oğlu,
Gan gussun lahta-lahta.*

Yene de ele inama göre, göyerçin gadındır, anadır. Ayrı sözle onların ruhudur. Hem de o, söz daşıyan, heber aparib, heber getirendir. Bir gaynagda bildirilir ki, göyerçin Nuh peygemberin guşudur. Yeri gelmişken deyek ki, ümumiyetle, müselman aleminde heyvanatın ayrı-ayrı kimselere mehsusluğu fikri geniş yayılıb. Bele ki, goyun İbrahim peygembere, balıg Yunus peygembere, at Mehemmed peygember

¹⁷ KDG, s. 35.

¹⁸ KDG, s. 114.

¹⁹ KDG, s. 444, 65.

²⁰ KDG, s. 98.

selavatullaha, öküz Musa peygembere, garişga Süleyman peygembere vs. aid edilir.²¹

“Bibliya”ya söykenen bir hebere göre, Nuh heyli müddet öz gemisinde üzdük-den sonra evvelce garğanı yollayır ki, guru yerin olub-olmaması heberini getirsin. Arhada dediyimiz tek, bedniyabet guş olan garğa uçub gurunu tapır, amma geriye gayıtmır. Bundan gezeblenen Nuh garğanı garğayır. Odur ki evvelce ağ rengde olan garğa bu garğışdan gara rengli olur. Göyerçin ise gurunun olması haggında Nuha şad heber getirir.²²

Tek bizim yoh, ekser halğların folklorunda göyerçinlerin gız olmalarını bildiren örnekler çohdur. Meselenin bele mecraya düşmesinde bir sıra eski görüşlerle yanaşı, ruhlara inamin da te'siri az olmayıb. Bele ki, gedim tesevvürlere göre, ölenlerin ruhları mühtelif cildlerde, elece de göyerçin donunda olmuşdur. Azerbaycan nağıllarındaki divlerin canının şüşede olması, yahud perilerin göyerçin donu geye bilmesi yegin ki, ele bu dünya görüşle bağlıdır. Hetta Orta Asiyada geniş yayılmış bir efsaneye göre, ateş-perest gız müselman şahzadesini sevdiyi için gızın anası her ikisini yandırmış, onların ruhları ise külün içinden göyerçin olarag uçmuşdur.²³

Yazılı edebiyatda da göyerçine bahış ele deyilen anlamdadır. Y. V. Çemenzeminlinin *Gızlar bulağı* romanında bildirilir ki, aynenin yegane uşağı öldüyü vaht damdaki göyerçin yuvasında yumurtadan bir bala çıhır. Ata-ana ele zenn eleyir ki, uşağlarının ruhu bu göyerçin balasına keçmişdir. Ölkeye basgın eden yabancılar hemin göyerçin balasını öldürmek istedikde, ana, onların ayaklarına düşüb: “Göyerçin bizim övladımızın ruhunu daşıyır, onu öldürmek bizi sonsuz burahmag demektir” deye yalvarır.²⁴

Maraglı olan bir de budur ki, eski çağlarda, dediyimiz tek, daha çoh ana olmuş kadınların ruhu göyerçin bilinmişdir. Zennimizce, bu meselede adına sıra-sıra revayetler goşulmuş Semiramidanın da rolu olmuşdur. Gaynaglardan öyrenirik ki, Asuriya hökmdarı olan Semiramida ilahe Derkotonun gızıdır ve göyerçinlerin himayesinde böyümüşdür. Düşündürücü budur ki, etimoloji bakımından da Semiramida asurilerin “summat” sözü ile bağlıdır ve me'nası da “göyerçin” demektir.²⁵ Bu da bellidir ki, Semiramida haggında olan söylemeler elden-ele, yurddan-yurda dolaşdıgca bu ad deyişilib “Şammuramata”, “Şammuramit”, “Şamira”, “Şemira” şekline düşmüşdür.²⁶ Bu addan yazılı edebiyatda ilk kere Nizami Gencevi “Hosrov ve Şirin” eserinde barınmışdır. O, Berde hökmdarı Mehin Banu'nun doğru adının Şemira olmasına işare ederek demişdir:

²¹ *Mifi narodov mira*, s. 440.

²² A. Krab, *Folklor şünaslıg*, Gahire, 1964, s. 117.

²³ G. P. Snesev, *Reliktı domusulmanskiş verovaniy i obryadov uzbek-a-Horezma*, 1969, s. 144.

²⁴ Y. V. Çemenzeminli, *Gızlar bulağı*, s. 361.

²⁵ G. A. Aliev, *Legende o Hosrov i Şirin literatıraş Narodov Vostoka*, 1960, s. 82.

²⁶ E. Bertels, *Nizami*, 1960, s. 112.

*Şemira adlanır o göyçek kadın,
Büyükdür me'nası o güzel adın.
Cür'etde kişiden heç geri durmur,
Büyük olduğundan Mehin Banudur.²⁷*

E. Bertels yazır ki, Nizaminin eserindeki Şemira adına efsaneler goşulmuş Semiramidadır. Semiramida-Şammuramata-Şemira ise göyerçinlerin yardımı ile perveriş tapmış nehayet ömrünün sonunda da göyerçin olup geybe çekilmiştir.²⁸

Şifahi edebiyatımızda ananın göyerçin donunda olmasına dair örnekler vardır:

*Analar yanar ağlar,
Telini sanar ağlar,
Döner göy göyerçine,
Yollara gonar ağlar.*

Göyerçinle bağı bayagdan dediklerimizden biz bu fikirdeyiz ki, "Kitabi Dede Gorgud" boylarını goşub-düzen dastañçı bütün bunlardan heberdar imiş ve buna göre de Ezrayılı göyerçin donunda vermeyi düzgün yol saymıştır.

"Kitabi Dede Gorgud"daki guşlar haggında bizim bu öteri danışığımız bir daha aşkar eleyir ki, abidenin poetik layının açılmasında her hansı bir hırda meselenin de hüsusi deyeri vardır.

²⁷ N. Gencevi, *Hosrov ve şirin*, 1983, s. 112.

²⁸ Göst. eser.